

MIECZYŚLAW PRZEDPELSKI

ZAGADNIENIE WYKSZTAŁCENIA I KWALIFIKACJI ZATRUDNIONYCH W PRZEMYŚLE SPÓŁDZIELCZOŚCI PRACY

1. Uwagi wstępne. Zagadnienie wykształcenia i kwalifikacji w przemyśle stanowi jeden z zasadniczych i bardzo złożonych problemów zatrudnienia, w którym splatają się interesy i potrzeby jednostek z potrzebami i celami całej gospodarki narodowej. Sprawy zatrudnienia nie są również bez wpływu np. na rozmiary i kierunki inwestycji, na system szkolnictwa i politykę płac, na budownictwo mieszkaniowe oraz na stan aktywności społeczeństwa itd.

Polityka państwa w dziedzinie rozwiązywania zagadnień zatrudnienia zmierza do planowego ich podporządkowania przez przeciwdziałanie wszystkim tym zjawiskom, które utrudniały postęp gospodarczy i społeczny. Zmianom w strukturze zawodowej i klasowej społeczeństwa, jakie zarysowały się na skutek polityki industrializacji, towarzyszyły zjawiska żywiołowe trudne do opanowania, których skutki odczuwa się w chwili obecnej.

W warunkach społeczno-gospodarczych Polski Ludowej państwo kieruje polityką zatrudnienia, w której realizuje postulaty: pełnego zatrudnienia, planowego rozmieszczenia siły roboczej, podnoszenia wydajności oraz poprawy warunków pracy, a także szkolenia zatrudnionych, jak również wykorzystania kwalifikowanych kadr. W tych warunkach poznanie problematyki zatrudnienia stanowi podstawę efektywnego działania¹. Nie bez znaczenia w tej sprawie są

¹ Wyrazem zrozumienia dla badań w tym kierunku mogą być prace prowadzone w poszczególnych placówkach naukowych, a to: Polskiej Akademii Nauk (Pracownia Ogólnych Problemów Organizacji Pracy, Instytut Socjologii), oraz w instytutach: Ekonomiki i Organizacji Przemysłu, Gospodarstwa Społecznego i Ochrony Pracy, a także w wyższych szkołach ekonomicznych, m. in. w Łodzi i Poznaniu.

badania przeprowadzone przez Główny Urząd Statystyczny według stanu na dzień 31 X 1958 r.².

Przedstawione opracowanie dotyczy zatrudnionych w przemyśle spółdzielczości pracy, który stanowi organizacyjnie wyodrębnioną całość podległą Centralnemu Związkowi Spółdzielczości Pracy w Warszawie³. Materiał statystyczny dotyczący wykształcenia zatrudnionych w przemyśle spółdzielczości pracy zestawiono na podstawie danych sprawozdawczości Centralnego Związku⁴. Natomiast pozostały materiał opracowano na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego⁵ albo Centralnego Związku Spółdzielczego⁶.

Przedstawione liczby dotyczące analizowanego okresu odnoszą się do miesiąca października 1958 r. i ilustrują stan wykształcenia. Technika zbierania materiału statystycznego polegała na opracowaniu danych liczbowych zawartych w obowiązujących formularzach sprawozdawczych⁷.

² Główny Urząd Statystyczny, Departament Statystyki Pracy, Instrukcja w sprawie sprawozdawczości statystycznej o stanie kadr według stanu w dniu 31 października 1958 r., Warszawa 1958, s. 15.

³ Wyjaśnić przy tym należy, że działalność przemysłową prowadzą również inne centrale spółdzielcze, np. Związek Spółdzielni Spożywców „Społem” oraz Centrala Rolnicza Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, a także Centrala Spółdzielni Ogrodniczych. W tym sensie przemysł spółdzielczości pracy stanowi część przemysłu spółdzielczego.

⁴ Odnosi się do tabel 1–16.

⁵ Odnosi się do tabeli 5.

⁶ Dział Ekonomiczno-Organizacyjny Centralnego Związku Spółdzielczego wydał publikację pt. *Statystyka Spółdzielni za rok 1959*, Warszawa, 1960, s. 46, która zawiera dane obrazujące ważniejsze kierunki działalności spółdzielczej, a w tym także przemysłu spółdzielczego.

⁷ W szczególności chodzi tu o formularze Z-15 i Z-16. Formularz sprawozdawczy Z-15 dotyczy stanu kadr w dniu 31 X 1958 r. wg wykształcenia. W sprawozdaniu tym ujmuje się pracowników pełnozatrudnionych wg wykształcenia, z podziałem na fizycznych i umysłowych w rozbiciu na płeć. Dane liczbowe odnoszą się do pracowników pełnozatrudnionych, tj. pracujących w pełnym wymiarze godzin obowiązującym w danej jednostce sprawozdawczej, przy czym do stanu zatrudnienia zalicza się wszystkich zatrudnionych, znajdujących się w ewidencji personalnej, tj. obecnych, jak i nieobecnych przy pracy (choroba, urlop, zjęcia społeczne). Omawiane sprawozdanie ujmuje pracowników pełnozatrudnionych w następujących siedmiu grupach: wykształcenie wyższe, wykształcenie średnie ogólnokształcące (duża matura), wykształcenie średnie zawodowe (II stopnia), wykształcenie niepełne średnie ogólnokształcące (mała matura), wykształcenie zasadnicze, wykształcenie podstawowe (7 klas ukończonych) oraz wykształcenie podstawowe nieukończone.

Podkreślenia wymaga również okoliczność, że przeprowadzona analiza dotyczy 239 293 pracowników przemysłu spółdzielczości pracy, co stanowi 86,9% przeciętnego zatrudnienia w działalności przemysłowej w 1958 r.⁸. Powstała różnica wynika stąd, że analiza dotyczy jedynie pracowników przemysłu zatrudnionych w krajowych i wojewódzkich związkach spółdzielczości pracy i nie obejmuje zatrudnienia w dziale usług przemysłowych⁹. Poza tym liczba zatrudnionych, którą poddano badaniu, dotyczy dnia 31 X 1958 r., gdy tymczasem podane liczby w cytowanym sprawozdaniu stanowią tzw. „przeciętne zatrudnienie”.

Z tej liczby 239 293 pracowników przemysłu spółdzielczego przypada na pracowników fizycznych 86,6% (w tym kobiet 40,5%), zaś na umysłowych tylko 13,4% (w tym kobiet 39,9%). Podobnie kształtują się odpowiednie liczby w przemyśle wojewódzkich i krajowych związków spółdzielczości pracy (por. tabela 1). Dane zawarte w tabeli 1 charakteryzują również rolę przemysłu spółdzielczego w gospodarce narodowej, a szczególnie w dziedzinie zatrudnienia.

Reasumując, celem opracowania jest stwierdzenie stanu faktycznego co do wykształcenia i kwalifikacji zatrudnionych w przemyśle spółdzielczości pracy, z tym jednak zastrzeżeniem, że analizy dokonuje się w oparciu o liczby dotyczące wykształcenia. Zdajemy sobie przy tym sprawę, że pojęcie kwalifikacji nie jest jednoznaczne i obok wykształcenia obejmuje również umiejętności nabyte w toku pracy zawodowej (praktyki)¹⁰. W tym sensie przedstawiona analiza nie ma na celu pokazania całości istniejących współzależności, jakie mają miejsce w przemyśle spółdzielczości pracy, a które posiadają niewątpliwie podstawowe znaczenie dla jego rozwoju. Istota analizy sprowadza się do możliwie szczegółowego, w oparciu o istniejący materiał statystyczny, przyczynkowego naświetlenia problemu wykształcenia w tym przemyśle.

Dane wynikające z formularza Z-16 dotyczą wykazu zatrudnionych z wykształceniem wyższym lub średnim zawodowym. Materiał liczbowy wykorzystano w tej jego części, która dotyczy grup zawodów. Por. Główny Urząd Statystyczny, Departament Statystyki Pracy, Instrukcja, op. cit., s. 12 i n.

⁸ Por. *Sprawozdanie Zarządu CZSP za lata 1957—1958*, Warszawa 1959, s. 235.

⁹ Por. *ibidem*, s. 238.

¹⁰ Por. A. Rajkiewicz, *Kwalifikacje*, w: *Mały słownik ekonomiczny*, Warszawa 1958, s. 358 i n.

2. Charakterystyka stanu wykształcenia zatrudnionych w przemyśle spółdzielczości pracy. Rozwój przemysłu spółdzielczości pracy w Polsce oraz jego socjalistyczny charakter wymagają przede wszystkim licznej kadry fachowców z odpowiednim przygotowaniem zawodowym¹¹. Specyfika

Tabela 1
Zatrudnieni w przemyśle Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy
w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Zatrudnieni				
		ogółem	z tego pracownicy			
			fizyczni	w tym kobiety	umysłowi	w tym kobiety
1	CZSP — ogółem	239 293	liczby bezwzględne			12 782
			207 278	83 881	32 015	
	z tego :	100,0	odsetki			39,9
			86,6	40,5	13,4	
2	Woj. Związki Spółdz. Pracy	187 570	liczby bezwzględne			10 176
			162 536	65 489	25 034	
		100,0	odsetki			40,6
			86,7	40,3	13,3	
3	Krajowe Związki Spółdz. Pracy	51 723	liczby bezwzględne			2 606
			44 742	18 392	6 981	
		100,0	odsetki			37,3
			86,5	41,1	13,5	

przemysłu spółdzielczego wyrażające się w odrębnym charakterze stosunków pracowniczych wymaga odpowiednio zorganizowanego szkolenia zawodowego. W tej dziedzinie spółdzielczość pracy ma stosunkowo duże doświadczenie, w toku którego wykształciły się rozmaite formy szkolenia wewnątrzzakładowego, kursowego, a także prowadzi się własne szkoły zawodowe¹². Niemniej jednak mimo rozbudowanego systemu szkolenia zawodowego ogólny stan wykształcenia pracowników przemysłu spółdzielczości pracy nie jest zadowalający. Przemysł spółdzielczy bowiem pracuje w gorszych

¹¹ Por. O. Lange *Podstawowe zagadnienia okresu budowy socjalizmu*, w: *Zagadnienia ekonomii politycznej socjalizmu*, Warszawa 1959, s. 43 i n.

¹² Por. *Sprawozdanie Zarządu CZSP*, op. cit., s. 170 i n.

warunkach niż kluczowy przemysł państwowy. Dotyczy to zarówno zaopatrzenia w niezbędne surowce, jak i wyposażenia w maszyny i urządzenia, a także bezpieczeństwa i higieny pracy¹³.

W ogólnych rozważaniach mających na celu charakterystykę wykształcenia zatrudnionych w przemyśle spółdzielczym istotną sprawą wydaje się pogląd na sytuację w przemyśle państwowym. Otóż analiza odpowiednich liczb dotyczących 1958 r. wykazuje, że w całym przemyśle państwowym, uwzględniając pracowników fizycznych i umysłowych, wykształcenie wyższe posiadało 1,8%, a dużą maturę tj. wykształcenie średnie ogólnokształcące — 2,2%, zaś małą maturę, tj. wykształcenie średnie pierwszego stopnia — 3,6% zatrudnionych. Natomiast zasadnicze wykształcenie zawodowe posiadało 10,5%, a 4,2% zatrudnionych — średnie wykształcenie zawodowe. Zestawienie liczb przekonuje nas, że aż 77,7% zatrudnionych posiadało zaledwie wykształcenie podstawowe ukończone lub nie ukończone.

W świetle przytoczonych danych liczby zawarte w tabeli 2 świadczą, że struktura zatrudnionych według posiadanego wykształcenia w przemyśle spółdzielczości pracy wykazuje jedynie nieznaczne odchylenia.

Interesująco przedstawia się również struktura wykształcenia zatrudnionych, uwzględniająca podział pracowników na fizycznych i umysłowych w rozbiciu na płeć. Otóż z liczb zawartych w tabeli 2 i 3 wynika, że pracownicy z wyższym wykształceniem znajdują się w grupie fizycznych, przy czym w obu grupach pracowników mężczyźni posiadają wyższe kwalifikacje w porównaniu z kobietami, co jest szczególnie wyraźne wśród umysłowych.

Specjalnego rozpatrzenia wymaga grupa pracowników z wykształceniem podstawowym ukończonym i nie ukończonym, stanowiąca 78,9% ogółu zatrudnionych, przy czym w grupie pracowników fizycznych wynosi ona 87%, zaś w grupie pracowników umysłowych 26,3%. Odpowiednie odsetki dla pracowników fizycznych — mężczyzn i kobiet — wynoszą 85,5% i 89,3%, zaś wśród pracowników umysłowych odpowiednie odsetki wynoszą 28,8 oraz 22,6%.

Przy analizie danych zawartych w tabeli 3 i 4 okazuje się, że 34,9% ogółu pracowników posiadających ukończoną szkołę podstawową ma 36 lat, z czego 93,7% to pracownicy fizyczni. Natomiast wśród pracowników, którzy nie ukończyli szkoły podstawowej, 54,5%

¹³ Ibidem, s. 139 i n., s. 145 i n., s. 153 i n., s. 160 i n., s. 176 i n.

posiada ponad 36 lat, z czego 99,1% to pracownicy fizyczni. Istotnym zagadnieniem wydaje się problem wykształcenia pracowników młodych, a więc tych, którzy nie ukończyli jeszcze 25 lat. Odpowiednie odsetki kształtują się rozmaicie w grupie pracowników z ukończonym i nie ukończonym wykształceniem podstawowym. I tak, pracownicy ci w grupie z ukończonym wykształceniem podstawowym stanowią 30,9%, zaś w grupie z nie ukończonym wykształceniem podstawowym 12,0%.

Tabela 2

Zatrudnieni w przemyśle Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy według wykształcenia, w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Wykształcenie	Pracownicy						
		ogółem	fizyczni			umysłowi		
			razem	męż- czyźni	ko- biety	razem	męż- czyźni	ko- biety
	Ogółem	239 293	w liczbach bezwzględnych			32 015	19 233	12 782
		100,0	w odsetkach			100,0	100,0	100,0
1	Z wykształceniem wyższym	1,2	0,1	0,2	0,1	8,4	11,3	4,0
2	Z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (duża matura)	3,7	0,7	0,6	1,0	22,5	20,5	25,6
3	Z wykształceniem średnim zawodowym II stopnia	2,8	1,0	0,8	1,0	15,1	13,7	17,2
4	Z wykształceniem niepełnym średnim ogólnokształcącym (mała matura)	3,8	1,7	1,3	2,2	17,5	14,5	22,0
5	Z wykształceniem zasadniczym zawodowym	9,6	9,5	11,6	6,4	10,1	11,2	8,6
6	Z wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	51,9	56,1	51,0	53,7	24,5	26,2	22,0
7	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym	27,0	30,9	34,5	25,8	1,8	2,6	0,6

Oddzielną grupę stanowią pracownicy liczący 25—35 lat. W obu interesujących nas kategoriach wykształcenia stanowią oni około $\frac{1}{3}$ ich ogólnej liczby.

Przeprowadzona charakterystyka liczebności pracowników z nie ukończonym wykształceniem podstawowym wykazuje, że w miarę przechodzenia do wyższych grup odsetek zatrudnionych wzrasta bez względu na to, czy to są pracownicy fizyczni czy umysłowi, lub mężczyźni, czy kobiety. W przeciwieństwie do powyższego, w kategorii pracowników z ukończonym wykształceniem podstawowym sytuacja przedstawia się inaczej w grupie pracowników fizycznych i inaczej w grupie pracowników umysłowych.

Uogólniając, można przyjąć (por. tabela 2), że wśród pracowników fizycznych istnieje dążenie do uzyskania wykształcenia podstawowego jako warunku zdobywania kwalifikacji umożliwiających stabilizację zawodową. Zgoła inaczej przedstawia się sytuacja w grupie pracowników umysłowych, gdzie podstawę stabilizacji zawodowej stanowią wyższe kategorie wykształcenia, jak wykształcenie średnie ogólne lub zawodowe, względnie wyższe. Nie bez znaczenia w tej sprawie jest charakterystyka zatrudnionych w przemyśle spółdzielczym pracowników z wyższym i średnim wykształceniem według grup zawodów. Z tabeli 5 wynika, że w przemyśle spółdzielczym wśród pracowników z wyższym wykształceniem najwyższy odsetek prezentują grupy zawodów ekonomicznych (37,4%), technicznych (31,9%) oraz prawnicy (14,0%). Podobna prawidłowość zachodzi również wśród pracowników ze średnim wykształceniem, gdzie grupa zawodów ekonomicznych to 51,0%, a zawody techniczne — 39,5%. Przedstawione liczby wskazują na istniejącą dysproporcję, jaka zachodzi między grupą zawodów technicznych i pozostałymi grupami. Stąd też ocena sytuacji w zakresie wykształcenia zatrudnionych i w związku z tym posiadanych przez nich kwalifikacji w przemyśle spółdzielczości nie przedstawia się najlepiej i w żadnym stopniu nie odpowiada współczesnym wymaganiom. Wprawdzie podobna sytuacja istnieje również w całym przemyśle uspołecznionym, tym niemniej wymaga ona w przemyśle spółdzielczym szczególnej troski.

3. Stan wykształcenia zatrudnionych w przemyśle krajowych i wojewódzkich związków spółdzielczości pracy. W przemyśle spółdzielczości pracy wyodrębnia się z punktu widzenia organizacyjnego dwie podstawowe grupy spółdzielni pracy, z których jedna zrzesza spółdzielnie pracy zgodnie z istniejącym podziałem administracyjnym w tzw. Woje-

Zatrudnienie w przemyśle Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy
według wykształcenia, w dniu 31 X 1958 r.

Tabela 3

Lp.	Wykształcenie	P r a c o w n i c y											
		ogółem		fizycz. umys- ni towi		fizyczni			umysłowi				
		liczby bez- wzgl.	w odsetkach	liczby bez- wzgl.	w odsetkach	razem	meż- czyźni	ko- biety	razem	meż- czyźni	ko- biety		
						w odsetkach			w odsetkach				
	Ogółem	239 293	100,0	86,6	13,4	207 278	100,0	59,5	40,5	32 015	100,0	60,1	39,9
1	Z wykształceniem wyższym	2 902	100,0	7,8	92,2	227	100,0	78,4	21,6	2 675	100,0	81,0	19,0
2	Z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (duża matura)	8 753	100,0	17,6	82,4	1 543	100,0	44,9	55,1	7 210	100,0	54,6	45,4
3	Z wykształceniem średnim zawodowym II stopnia	6 700	100,0	27,9	72,1	1 867	100,0	53,7	46,3	4 833	100,0	54,6	45,4
4	Z wykształceniem niepełnym średnim ogólnokształcącym (mała matura)	9 098	100,0	38,3	61,7	3 480	100,0	47,8	52,2	5 618	100,0	49,9	50,1
5	Z wykształceniem zasadniczym zawodowym	22 999	100,0	85,9	14,1	19 748	100,0	72,6	27,4	3 251	100,0	66,2	33,8
6	Z wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	124 204	100,0	93,7	6,3	116 349	100,0	54,1	45,9	7 855	100,0	64,2	35,8
7	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym	64 637	100,0	99,1	0,9	64 064	100,0	66,5	33,5	573	100,0	86,9	13,1

Tabela 4

Pracownicy z ukończonym i nie ukończonym wykształceniem podstawowym (7 klas) według grup wieku, zatrudnieni w przemyśle Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Grupy wieku	Pracownicy z wykształceniem podstawowym													
		ukończonym					nie ukończonym								
		ogółem	fizyczni		umysłowi		ogółem	fizyczni		umysłowi					
razem	męż- czyźni		ko- biety	razem	męż- czyźni	ko- biety		razem	męż- czyźni	ko- biety					
1	36 lat i więcej	124 204	116 349	62 944	53 405	7 855	5 040	2 815	64 637	64 064	42 573	21 491	573	498	75
2	25—35 lat	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
3	18—24 lat	34,9	33,6	35,5	31,4	53,8	62,2	38,9	54,5	54,3	56,6	49,9	74,5	78,3	49,3
4	do 17 lat	34,2	34,1	35,6	32,3	35,9	32,4	42,1	33,5	33,6	32,2	36,4	23,2	20,1	44,0
		24,6	25,6	21,3	30,1	9,5	4,9	17,7	10,0	10,1	8,9	12,3	1,4	1,2	2,7
		6,3	6,7	7,1	6,2	0,8	0,5	1,3	2,0	2,0	2,3	1,4	0,9	0,4	4,0

w liczbach bezwzględnych

w odsetkach

Tabela 5

Pracownicy z wyższym i średnim wykształceniem według grup zawodów, zatrudnieni w przemyśle Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Grupa zawodów	Pracownicy z wykształceniem			
		wyższym		średnim	
		CZSP	przemysł spółdz.	CZSP	przemysł spółdz.
	Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
1	Technicznych	32,0	31,3	39,5	39,5
2	Rolnych	3,4	3,3	1,7	2,0
3	Ekonomicznych	32,3	37,4	46,8	51,0
4	Prawnicy	11,8	14,0	—	—
5	Humanistycznych	5,4	3,6	—	—
6	Specjaliści nauk ścisłych	3,3	5,1	—	—
7	Służba zdrowia	9,2	2,7	3,2	0,5
8	Nauczyciele	0,7	0,2	7,3	5,1
9	Artystycznych	1,8	2,2	0,5	0,3
10	Inne	0,1	0,2	1,0	1,6

wódzkich Związkach Spółdzielczości Pracy, druga grupa zrzesza spółdzielnie rozrzucone na całym obszarze, kraju, w tzw. Krajowych Związkach Spółdzielczości Pracy, bez względu na istniejący podział administracyjny państwa¹⁴. Zagadnienie to, jakkolwiek natury organizacyjnej, wynika przede wszystkim z przesłanek gospodarczych, jak również nie bez znaczenia są tu i inne względy¹⁵. Wymienione Wojewódzkie i Krajowe Związki skupiają podstawową masę przemysłu spółdzielczego, a w związku z tym również zatrudnionych. Sytuację na odcinku zatrudnienia w Centralnym Związku Spółdzielczości Pracy uwzględniającą dwa piony organizacyjne przedstawia tabela 6.

Przedstawione liczby wskazują, że w wojewódzkich związkach zatrudnia się w przemyśle 78,4% ogółu pracowników, gdy tymcza-

¹⁴ J. Drozdowicz, *Zagadnienia organizacyjne ruchu spółdzielczego w Polsce* Warszawa 1960, s. 90 i n.

¹⁵ Ibidem, s. 7 i n.

Tabela 6

Zatrudnieni w przemyśle Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy
w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Z a t r u d n i e n i						
		ogółem	z tego pracownicy					
			fizyczni			umysłowi		
			razem	w tym		razem	w tym	
męż- czyźni	ko- biety	męż- czyźni		ko- biety				
1	CZSP — ogółem	239 293	207 278	123 397	83 881	32 015	19 233	12 782
	z tego:	w liczbach bezwzględnych						
		w odsetkach						
2	w Woj. Związkach Spółdz. Pracy	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
3	w Krajowych Związkach Spółdz. Pracy	78,4	78,4	78,6	78,1a	78,2	77,3	79,6
		21,6	21,6	21,4	21,9	21,8	22,7	20,4

sem odpowiednia liczba dla krajowych związków wynosi tylko 21,6%. Podobnie kształtują się odpowiednie odsetki dla grup pracowników fizycznych i umysłowych, a wśród nich dla mężczyzn i kobiet. Charakterystyczny wydaje się odsetek pracowników fizycznych i umysłowych w ogólnym zatrudnieniu Centralnego Związku, jak również wojewódzkich i krajowych związków. Przyjmując zatem zatrudnienie w centralnym, wojewódzkich i krajowych związkach za 100, odpowiednie liczby dla pracowników fizycznych wynoszą niepełna 87,0%, zaś dla pracowników umysłowych nieco ponad 13,0% (por. tabela 1).

Dalsza analiza dotyczy stanu wykształcenia pracowników zatrudnionych w wojewódzkich i krajowych związkach, bez uwzględnienia umownego i z istoty rzeczy względnego podziału na pracowników fizycznych i umysłowych.

Jak wynika z tabeli 7 i 8, w wojewódzkich związkach z ogólnej liczby 187 570 osób zatrudnionych w przemyśle wykształcenie wyższe posiadało 1,1%, średnie ogólnokształcące 3,6%, średnie zawodowe 2,7%, małą maturę 3,8%, podstawowe wykształcenie zawodowe 8,9% oraz ukończone wykształcenie podstawowe 52,1% i nie ukończone podstawowe 27,8%. Zwraca uwagę również fakt, że w odpo-

Tabela 7

Pracownicy fizyczni i umysłowi pełnozatrudnieni w wojewódzkich związkach spółdzielni pracy, według wykształcenia w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Województwa	Ogółem		Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym
		w liczbach bezwzględnych	w odsetkach							
	Ogółem	187 570	100,0	1,1	3,6	2,7	3,8	8,9	52,1	27,8
1	m. st. Warszawa	18 720	100,0	1,2	5,9	2,9	5,6	10,6	49,0	24,2
2	warszawskie	10 814	100,0	1,4	4,1	2,0	4,1	4,7	48,1	35,6
3	bydgoskie	9 017	100,0	0,6	2,9	2,2	3,0	10,0	67,3	14,0
4	m. Poznań	5 167	100,0	1,8	3,6	2,3	3,9	9,8	67,8	10,8
5	poznzańskie	9 358	100,0	0,5	2,0	2,6	2,7	11,9	58,0	22,3
6	m. Łódź	7 174	100,0	1,8	4,6	3,3	5,8	5,6	50,2	28,7
7	łódzkie	8 347	100,0	0,8	3,1	2,4	3,4	4,7	47,0	38,6
8	kieleckie	10 163	100,0	0,9	3,2	3,5	3,4	5,9	38,9	44,2
9	lubelskie	8 710	100,0	0,6	3,0	2,7	4,1	8,6	46,7	34,3
10	białostockie	4 292	100,0	0,3	3,1	3,2	4,9	8,6	37,1	42,8
11	olsztyńskie	4 619	100,0	0,3	2,4	2,2	3,1	4,3	53,7	34,0
12	gdańskie	9 725	100,0	1,0	4,1	3,2	4,0	10,0	54,4	23,3
13	koszalińskie	4 080	100,0	0,8	3,2	2,2	5,0	5,4	48,9	34,5
14	szczecińskie	5 239	100,0	1,3	2,6	3,2	3,3	2,4	51,7	35,5
15	zielenogórskie	4 027	100,0	0,2	2,3	1,7	4,5	6,3	48,0	37,0
16	m. Wrocław	5 125	100,0	1,6	3,7	2,6	4,6	4,5	50,7	32,3
17	wrocławskie	9 470	100,0	0,5	2,1	1,7	4,2	4,3	48,1	39,1
18	opolskie	6 155	100,0	0,4	2,0	1,8	2,3	8,7	72,9	11,9
19	katowickie	16 658	100,0	1,0	3,0	2,8	2,9	10,0	61,0	19,3
20	krakowskie	22 652	100,0	1,8	4,3	3,5	3,3	15,8	48,1	23,2
21	rzeszowskie	8 058	100,0	0,6	5,1	2,9	2,8	11,6	49,7	27,3

Pracownicy fizyczni i umysłowi pełnozatrudnieni w wojewódzkich związkach spółdzielni pracy, według wykształcenia, w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Województwa	Ogółem	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (matura)	w liczbach bezwzględnych		Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nieukończonym
					5 123	7 120			
				w odsetkach					
	Ogółem	187 570	2 024	6 763	5 123	7 120	16 685	97 619	52 236
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1	m. st. Warszawa	10,0	16,5	16,5	10,6	14,6	11,9	9,4	8,7
2	warszawskie	5,8	7,7	6,6	4,1	6,2	3,1	5,3	7,4
3	bydgoskie	4,8	2,6	3,8	3,8	3,9	5,4	6,2	2,4
4	m. Poznań	2,8	4,5	2,8	2,3	2,8	3,0	3,6	1,1
5	poznańskie	5,0	2,5	2,7	4,8	3,5	6,7	5,6	4,0
6	m. Łódź	3,8	6,4	4,9	4,6	5,8	2,4	3,7	3,9
7	łódzkie	4,5	3,3	3,8	3,9	3,9	2,4	4,0	6,2
8	kieleckie	5,4	4,4	4,9	7,0	4,8	3,6	4,1	8,6
9	lubelskie	4,6	2,5	3,9	4,5	5,0	4,5	4,2	5,7
10	białostockie	2,7	0,7	1,9	2,7	3,0	2,2	1,6	3,5
11	olsztyńskie	2,5	0,6	1,7	2,0	2,0	1,2	2,5	3,0
12	gdańskie	5,2	4,8	5,9	6,2	5,3	5,8	5,4	4,3
13	koszalińskie	2,2	1,7	1,9	1,8	2,9	1,3	2,0	2,7
14	szczecińskie	2,8	3,5	2,0	3,2	2,5	0,8	1,9	3,6
15	zielenogórskie	2,1	0,5	1,4	1,3	2,6	1,5	2,8	2,8
16	m. Wrocław	2,7	4,0	2,8	2,6	3,3	1,4	2,7	3,2
17	wrocławskie	5,0	2,5	2,9	3,1	5,5	2,5	4,7	7,1
18	opolskie	3,2	1,2	1,7	2,1	2,0	3,2	4,6	1,4
19	katowickie	8,9	8,1	7,5	9,2	6,7	10,0	10,4	6,2
20	krakowskie	12,1	19,8	14,3	15,6	10,5	21,5	11,2	10,0
21	rzeszowskie	4,3	2,2	6,1	4,6	3,2	5,6	4,1	4,2

Tabela 9

Pracownicy fizyczni i umysłowi pełnozatrudnieni w w krajowych związkach spółdzielni pracy,
według wykształcenia, w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem		Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nieukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem	Z wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem nie ukończonym podstawowym	
		wliczbach bezwzględnych	w odsetkach									
	Ogółem	51 723	100,0	1,7	3,8	3,1	3,8	12,2	51,4	24,0		
1	Przemysł medyczny i laboratoryjny	5 658	100,0	2,4	5,8	4,9	5,9	15,1	51,0	14,9		
2	Przemysł skórzany	8 229	100,0	1,0	2,4	2,3	1,6	12,3	44,4	36,0		
3	Przemysł ludowy i artystyczny	10 022	100,0	2,1	5,4	4,2	4,7	13,6	52,1	17,9		
4	Przemysł odzieżowo-włókienniczy	12 294	100,0	0,6	2,1	1,9	3,2	8,0	58,0	35,3		
5	Transport	5 624	100,0	1,9	4,8	3,8	5,7	17,6	52,8	13,4		
6	Rybołówstwo morskie	3 285	100,0	1,3	3,7	1,4	2,3	4,2	46,4	50,7		
7	Przemysł meblarski	4 366	100,0	0,9	2,3	1,7	3,2	17,4	47,5	27,0		
8	Przemysł farmaceutyczny	2 245	100,0	8,7	8,3	5,1	4,6	4,4	50,2	18,7		
		w o d s e t k a c h										

wiednio korzystniejszej sytuacji, jeżeli chodzi o strukturę wykształcenia zatrudnionych, znajdują się spółdzielnie na terenie m. Warszawy oraz na obszarze województw: krakowskiego, gdańskiego, poznańskiego i innych. Najgorzej natomiast przedstawia się struktura wykształcenia w województwach białostockim, olsztyńskim, opolskim i zielonogórskim.

Z tabeli 9 i 10. wynika, że odpowiednie odsetki dla krajowych związków spółdzielczości pracy przedstawiają się korzystniej. Odnosi się to zarówno do liczb procentowych ogółem, jak również i do poszczególnych krajowych związków. Zaznaczyć należy, że jedynie dwa spośród krajowych związków zatrudniają mniej niż 1,0% pracowników z wyższym wykształceniem (odzieżowo-włókienniczy i meblarski) oraz tylko we dwóch liczba zatrudnionych z ukończonym i nie ukończonym wykształceniem podstawowym przekracza 30,0% (odzieżowo-włókienniczy i rybołówstwa morskiego).

Uogólniając, można na podstawie przeprowadzonej analizy materiału liczbowego stwierdzić, że struktura wykształcenia zatrudnionych w krajowych związkach spółdzielczości pracy przedstawia się pomyślniej w porównaniu z wojewódzkimi związkami.

4. Stan wykształcenia zatrudnionych w przemyśle spółdzielczości pracy poszczególnych województw. Analiza tego zagadnienia ze względów wskazanych poprzednio, a wynikająca z aktualnej struktury organizacyjnej Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy, jak również ze względu na posiadany materiał liczbowy opierać się będzie na danych dotyczących wojewódzkich związków. Niemniej nie zaniedbuje się oceny istniejącego materiału dotyczącego spółdzielni pracy zrzeszonych w krajowych związkach, mimo że nie uwzględnia on podziału wojewódzkiego. Liczby bowiem charakteryzujące stan wykształcenia zatrudnionych według województw w odniesieniu do wojewódzkich związków są reprezentowane w dużym stopniu, gdyż umiejscowienie spółdzielni pracy zorganizowanych w krajowych związkach jest względnie równomierne w poszczególnych województwach.

Badając dane zawarte w tabelach 8 i 10 dochodzimy do przekonania, że najwięcej pracowników z wyższym wykształceniem w przemyśle spółdzielczym zatrudnia się w Warszawie i na obszarze województwa krakowskiego, najmniej natomiast w województwach białostockim, olsztyńskim i zielonogórskim. Interesujące jest także, że najmniej zatrudnionych z ukończonym i nie ukończonym wykształceniem podstawowym w przemyśle spółdzielczym pracuje na

obszarze województwa koszalińskiego (4,7%), białostockiego (5,1%) i olsztyńskiego (5,5%).

Nieco odmiennie przedstawiają się dane liczbowe uwzględniające podział pracowników na fizycznych i umysłowych (por. tabelę 11 i 12). Z danych tych wynika, że najwięcej pracowników fizycznych z wyższym wykształceniem zatrudnia się na obszarze m. Warszawy (23,8%) i m. Łodzi (14,0%) oraz województw warszawskiego (17,1%) i krakowskiego (14,6%). Podkreślić trzeba, że najlepiej przedstawia się interesująca nas sytuacja na terenie m. Warszawy i w województwie krakowskim.

W odniesieniu natomiast do krajowych związków w sytuacji orientują nas liczby podane w tabelach 9, 10, 13 i 14. Z danych tych wynika, że najwięcej pracowników z wyższym wykształceniem zatrudnia Krajowy Związek Spółdzielni Farmaceutycznych (8,7%), a najmniej włókienniczo-odzieżowych i meblarskich. Natomiast z ogółu pracowników posiadających wyższe wykształcenie najwięcej przypada na Krajowy Związek Spółdzielni Przemysłu Ludowego i Artystycznego (24%), Farmaceutycznego (22,1%), Medycznego i Laboratoryjnego (15,6%) oraz Transportu (12,2%). Najwięcej również z ogółu zatrudnionych z wykształceniem podstawowym przypada na Krajowy Związek Spółdzielni Odzieżowo-Włókienniczych (51,9%).

Uzupełnienie przeprowadzonej analizy zawiera materiał podany w tabelach 13 i 14, uwzględniający podział pracowników na fizycznych i umysłowych.

I tak z ogólnej liczby zatrudnionych pracowników fizycznych w poszczególnych kategoriach wykształcenia największy odsetek zatrudnia się w przemyśle ludowym i artystycznym oraz medycznym i laboratoryjnym, a najmniej natomiast w transporcie i przemyśle meblarskim. W odniesieniu zaś do pracowników umysłowych, w poszczególnych kategoriach wykształcenia z ogółu zatrudnionych najlepiej przedstawia się sytuacja w przemyśle farmaceutycznym, ludowym i artystycznym, medycznym i laboratoryjnym oraz w transporcie.

Przeprowadzona analiza stanu wykształcenia pracowników zatrudnionych w poszczególnych kategoriach wykształcenia znajduje potwierdzenie, co jest zresztą oczywiste, w danych zawartych w tabeli 15 i 16. W tabelach tych obliczono wskaźniki zatrudnionych w poszczególnych kategoriach wykształcenia w przeliczeniu na jeden przemysłowy zakład spółdzielczy, oczywiście uwzględniając

Tabela 11

Pracownicy fizyczni pełnozatrudnieni w wojewódzkich związkach spółdzielni pracy, według wykształcenia, w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Województwa	Ogółem	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym
	Ogółem	162 536	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1	m. st. Warszawa	9,7	23,8	17,0	11,7	15,2	11,9	9,5	8,7
2	warszawskie	5,8	17,1	4,4	4,4	6,1	3,0	5,4	7,4
3	bydgoskie	4,8	2,4	1,1	2,8	2,4	5,4	6,2	2,4
4	m. Poznań	2,6	0,6	3,5	2,3	2,6	3,0	3,5	1,1
5	poznańskie	5,0	—	1,1	9,9	2,5	6,8	5,4	3,9
6	m. Łódź	3,7	14,0	5,3	5,8	7,0	2,2	3,6	4,0
7	łódzkie	4,5	3,7	1,7	1,6	3,1	2,2	4,0	6,2
8	kieleckie	5,4	3,1	2,9	5,8	4,5	3,3	4,0	8,6
9	lubelskie	4,7	—	1,6	2,9	6,2	4,5	4,2	5,7
10	białostockie	2,3	—	1,1	1,5	4,0	2,3	1,6	3,5
11	olsztyńskie	2,5	0,6	0,9	1,2	1,8	1,1	2,5	3,0
12	gdąskie	5,2	3,0	6,3	9,2	5,2	6,1	5,4	4,3
13	koszalińskie	2,2	0,6	1,1	0,9	2,8	1,3	2,1	2,7
14	szczecińskie	2,8	5,5	2,5	2,1	2,3	0,6	2,8	3,6
15	zielonogórskie	2,2	—	0,4	1,3	1,8	1,5	1,9	2,8
16	m. Wrocław	2,7	1,2	2,2	2,3	4,4	1,3	2,7	3,2
17	wrocławskie	5,1	3,7	2,6	1,8	4,2	2,3	4,5	7,0
17	opolskie	3,3	—	0,5	1,2	0,7	3,2	4,6	1,4
19	katowickie	8,8	5,5	7,8	6,0	4,5	9,6	10,3	6,2
20	krakowskie	12,2	14,6	22,3	21,7	14,8	22,4	11,6	10,1
21	rzeszowskie	4,4	0,6	13,7	3,6	3,9	6,9	4,2	4,2

Pracownicy umysłowi pełnozatrudnieni w wojewódzkich związkach spółdzielni pracy według wykształcenia, w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Województwa	Ogółem	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym	w liczbach bezwzględnych	
										3 836	4 469
Ogółem		25 034	1 860	5 622	3 836	4 469	2 486	6 272	489	w odsetkach	
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0		
1	m. st. Warszawa	12,1	15,1	16,4	10,2	14,3	12,2	7,4	4,3		
2	warszawskie	5,4	6,8	7,0	4,0	6,3	3,3	4,7	6,6		
3	bydgoskie	4,9	2,6	4,3	4,1	4,7	5,7	6,6	2,5		
4	m. Poznań	3,5	4,8	2,6	2,3	2,9	3,5	5,3	0,8		
5	poznańskie	5,0	2,7	3,0	3,1	4,1	5,7	8,5	9,8		
6	m. Łódź	4,5	5,7	4,8	4,2	5,1	3,5	4,4	1,6		
7	łódzkie	4,4	3,3	4,2	4,7	4,4	3,1	4,9	9,6		
8	kieleckie	5,3	4,5	5,3	7,4	5,0	5,1	4,3	10,0		
9	lubelskie	4,2	2,8	4,4	5,1	4,3	4,4	3,6	7,6		
10	białostockie	2,2	0,8	2,1	3,1	2,3	1,9	1,8	3,5		
11	olsztyńskie	2,0	0,6	1,8	2,2	2,2	1,4	2,6	2,2		
12	gdańskie	5,4	5,0	5,8	5,1	5,4	4,5	5,8	3,9		
13	koszalińskie	2,1	1,8	2,1	2,1	2,9	1,4	1,9	1,6		
14	szececińskie	2,5	3,3	1,9	3,6	2,5	1,6	2,4	3,3		
15	zielonogórskie	2,0	0,5	1,6	1,3	3,0	1,5	2,6	3,7		
16	m. Wrocław	2,8	4,3	3,0	2,7	2,7	1,9	2,8	0,8		
17	wrocławskie	4,8	2,4	3,0	3,5	6,4	3,3	6,6	12,1		
18	opolskie	3,0	1,3	2,0	2,4	2,8	3,4	4,8	0,8		
19	katowickie	9,5	8,3	7,4	10,3	8,0	12,5	11,3	5,1		
20	krakowskie	11,0	20,2	12,7	13,6	8,0	16,4	5,4	6,3		
21	rzeszowskie	3,4	2,4	1,6	5,0	2,7	3,7	2,3	3,9		

Tabela 13

Pracownicy fizyczni pełnozatrudnieni w krajowych związkach spółdzielni pracy, według wykształcenia, w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem	Z wykształceniem wyższym	Z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (matura)	Z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	Z nie ukończoną szkołą ogólnokształcącą	Z zasadniczym wykształceniem zawodowym	Z zasadniczym wykształceniem podstawowym	Z wykształceniem podstawowym nie ukończonym
	Ogółem	44 742	63	402	580	829	5 549	25,002	12,317
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1	Przemysł medyczny i laboratoryjny	10,5	27,0	25,4	20,5	18,6	13,8	10,7	6,8
2	Przemysł skórzany	16,8	1,6	7,0	15,7	4,7	16,7	13,9	24,0
3	Przemysł ludowy artystyczny	19,3	54,0	42,1	29,5	29,8	22,1	20,0	14,5
4	Przemysł odzieżowo-włókienniczy	24,9	3,2	5,2	15,3	23,3	17,6	27,1	24,9
5	Transport	9,7	—	6,2	7,1	8,6	14,1	10,8	6,1
6	Rybołówstwo morskie	6,4	4,7	1,7	2,4	3,2	2,1	5,6	10,8
7	Przemysł meblarski	8,6	—	1,5	2,6	5,2	12,4	7,7	9,5
8	Przemysł farmaceutyczny	3,8	9,5	10,9	6,9	6,6	1,2	4,2	3,4

Tabela 15

Pracownicy przypadający na 1 spółdzielczy zakład przemysłowy w wojewódzkich związkach spółdzielni pracy w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Przypadający na 1 spółdzielnię pracownicy						
		z wykształceniem wyższym	z wykształceniem ogólnokształcącym	z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	z wykształceniem niepełnym średnim ogólnokształcącym (mała matura)	z wykształceniem zasadniczym zawodowym	z wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	z wykształceniem podstawowym (nie ukończonym)
	w Centralnym Związku Spółdzielczości Pracy w wojewódzkich związkach spółdzielni pracy	1,29	3,89	2,98	4,04	10,23	55,25	28,75
	z tego:	1,06	3,57	2,70	3,76	8,81	51,56	27,59
1	m. st. Warszawa	2,20	7,34	3,55	6,86	13,11	60,32	29,75
2	warszawskie	1,32	3,79	1,77	3,78	4,37	44,44	32,92
3	bydgoskie	0,45	2,19	1,66	2,35	7,73	51,87	10,79
4	poznańskie	0,94	2,46	2,42	3,00	10,80	59,53	17,66
5	m. Łódź	2,11	6,40	3,88	6,75	6,60	59,04	33,78
6	łódzkie	0,72	2,74	2,12	3,01	4,24	42,22	34,67
7	kieleckie	0,63	2,35	2,57	2,43	4,25	28,26	32,07
8	lubelskie	0,52	2,72	2,39	3,65	7,71	41,92	30,85
9	białostockie	0,22	1,94	2,02	3,10	5,39	23,41	27,01
10	olsztyńskie	0,22	2,07	1,87	2,68	3,66	45,92	29,09
11	gdańskie	1,32	5,36	4,25	5,13	13,18	71,55	30,59
12	koszalińskie	0,68	2,58	1,82	4,06	4,38	39,90	28,18
13	szczecińskie	1,22	2,40	2,89	3,05	2,19	47,47	32,66
14	zielonogórskie	0,17	1,60	1,17	3,13	4,34	33,34	25,65
15	wrocławskie	0,92	2,68	2,00	4,32	4,36	49,00	36,67
16	opolskie	0,50	2,45	2,27	3,00	11,18	93,52	15,29
17	katowickie	1,05	3,25	3,02	3,05	10,72	65,04	20,63
18	krakowskie	3,38	5,76	4,75	4,46	21,37	64,88	31,21
19	rzyszowskie	0,51	4,75	2,72	2,57	10,75	46,04	25,24

Tabela 16

Pracownicy przypadający na I spółdzielczy zakład przemysłowy w krajowych związkach spółdzielni pracy
w dniu 31 X 1958 r.

Lp.	Wyszczególnienie	Przypadający na I spółdzielnię pracownicy						
		z wykształceniem wyższym	z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (duża matura)	z wykształceniem średnim zawodowym (II stopnia)	z wykształceniem niepełnym średnim ogólnokształcącym (mała matura)	z wykształceniem zasadniczym zawodowym	z wykształceniem podstawowym (7 klas ukończonych)	z wykształceniem podstawowym nie ukończonym
1	w Centralnym Związku Spółdzielczości Pracy	1,29	3,89	2,98	4,04	10,23	55,25	28,75
2	w krajowych związkach spółdzielni pracy	2,47	5,60	4,44	5,57	17,78	74,88	34,93
	z tego w:							
3	KZS Sprzętu Medycznego i Laboratoryjnego	3,42	8,20	6,87	8,42	21,32	72,10	21,10
4	KZS Skórzanych	1,38	3,40	3,36	2,35	17,82	64,08	51,94
5	KZS Centrali Przemysłu Ludowego i Artystycznego	2,34	5,95	4,65	5,27	15,14	58,05	19,92
6	KZS Odzieżowo-Włókienniczych	1,25	4,72	4,44	7,20	20,29	132,12	57,61
7	KZS Transportowych	3,24	8,12	6,45	9,75	30,03	89,90	22,90
8	KZS Rybołówstwa Morskiego	1,86	5,30	2,04	3,35	5,91	66,21	58,13
9	KZS Meblarstwa	1,34	3,44	2,62	4,82	26,20	71,44	40,65
10	KZS Farmaceutycznych	6,68	6,44	3,96	3,58	3,41	33,82	14,48

istniejący układ organizacyjny. Badanie danych zestawionych w tych tabelach pozwala na porównanie przeciętnego zatrudnienia według przyjętych kategorii wykształcenia w przemysłowych spółdzielniach Centralnego Związku, jako całości, z odpowiednimi liczbami charakterystycznymi dla podstawowych pionów organizacyjnych (tj. dla wojewódzkich i krajowych związków spółdzielni pracy), w układzie terytorialnym i branżowym. Z liczb tych wynika, że w spółdzielniach zrzeszonych w wojewódzkich związkach istnieje stan przeciętnie gorszy niż to ma miejsce w całym Centralnym Związku. Sytuacja ta nie wyklucza w poszczególnych przypadkach wyjątków, np. na terenie m. Warszawy czy województwa krakowskiego.

Całkowicie odmiennie przedstawia się stan w krajowych związkach, gdzie przeciętne zatrudnienie pracowników według grup wykształcenia przedstawia się korzystniej niż to ma miejsce w przypadku centralnego i wojewódzkich związków. Charakterystyczny wyjątek w tej sprawie prezentują dwie ostatnie kategorie z wykształceniem podstawowym oraz spółdzielnie przemysłu farmaceutycznego. Istniejący stan rzeczy, jak należy sądzić, wynika stąd, że spółdzielnie zrzeszone w krajowych związkach zatrudniają przeciętnie większą liczbę pracowników. Natomiast w przypadku spółdzielni przemysłu farmaceutycznego przedstawiony stan wynika również ze szczególnych warunków, jakim muszą sprostać jego pracownicy.

5. Uwagi końcowe. Przedstawiona analiza stanu zatrudnienia pracujących według posiadanego wykształcenia w przemyśle Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy daje charakterystykę podstawowego czynnika produkcji, a więc ludzi współdziałających w społecznym procesie pracy. Oczywiście nie jest to badanie kompleksowe, a więc przedstawiające współzależności, jakie zachodzą w zjawiskach socjologiczno-ekonomicznych, w tym przypadku w procesie produkcji. Naszym zadaniem było pokazać „przeciętność” wykształcenia pracujących w przemyśle spółdzielczym, który spełnia w Polsce Ludowej szczególną rolę w całokształcie stosunków społeczno-gospodarczych. Wystarczy podkreślić, że przemysł spółdzielczy niejednokrotnie przez swoją wszechstronną działalność aktywizuje rejony kraju kulturalnie i gospodarczo zacofane. Poza tym stanowi on czynnik sprzyjający narastaniu stosunków socjalistycznych na skutek stosowania różnorodnych form wspólnego działania i w ten sposób sprzyja wzrostowi gospodarczemu¹⁶. Nadto

¹⁶ O. Lange, op. cit., s. 49.

spółdzielczość poprzez realizację szczególnych funkcji gospodarczych, społecznych i politycznych staje się istotnym czynnikiem rozwoju sił wytwórczych. Stąd też istotną sprawą wydaje się znajomość elementów sił wytwórczych w poszczególnych rejonach kraju. Nie można więc nie zauważać właśnie tych czynników, które spełniają decydującą rolę w ogólnym postępie. Podstawową siłą produkcyjną rozwoju są ludzie, których kultura, a także umiejętności gospodarowania ukształtowały się w ciągu ich historii. W poszczególnych rejonach kraju, jak to wynika z przeprowadzonej analizy, poziom wykształcenia, a zatem umiejętności i dojrzałość w zakresie współdziałania w procesie wytwórczym są bardzo zróżnicowane. Rzeczywistym celem spółdzielczości, a także przemysłu spółdzielczego jest stałe i systematyczne podnoszenie kwalifikacji zatrudnionych na coraz to wyższy poziom. Wydaje się, że nasycenie życia społeczno-gospodarczego, a w tym także przemysłu różnymi formami współdziałania przyczynia się do coraz to większego uspołecznienia produkcji.

Uspołecznienie procesu produkcji powinno następować współzależnie z likwidacją nierównomiernego rozwoju poszczególnych obszarów kraju. W tym zakresie podstawową rolę ma do spełnienia człowiek i aby jego rola jako czynnika rozwoju sił wytwórczych wzrastała, musi równolegle przebiegać proces doskonalenia jego umiejętności. Proces ten powinien mieć miejsce także w przemyśle spółdzielczym.